

Пілецький Віктор Сидорович
Прикарпатський національний університет імені Василя
Стефаника

Кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної психології

м. Івано-Франківськ

Психологічне здоров'я людини в контексті інформаційно–психологічної війни .

У сучасних умовах бурхливого становлення нового суспільства безперервний розвиток інформаційних технологій сприяє послідовному підвищенню обсягу і швидкості поширення інформації. Удосконалюються можливості інформаційного охоплення великих територій та мас людей у найкоротші терміни. Разом із позитивними явищами глобальної інформатизації, чіткіше проступають контури нових міжнародних проблем. Передусім це стосується сфери психологічного здоров'я, інформаційної безпеки та інформаційних атак. Не можна стверджувати, що такі проблеми виникли лише в умовах глобальної інформатизації, але поява єдиного інформаційного простору дозволила перетворити його на ще одне поле бою в міжнародних відносинах.

Усе більш очевидною стає залежність політичної влади від можливостей здійснювати інформаційні атаки у зовнішньо та внутрішньополітичній сферах.

Основні тенденції зміни характеру геополітичної боротьби держав, розвиток процесу глобалізації на початку XXI століття свідчать про те, що разом із традиційними силовими методами та засобами вирішення завдань у цій царині все частіше використовуються інформаційно-психологічні війни.

Основним засобом ведення інформаційно психологічних війн є національні й транснаціональні засоби масової інформації, а також будь-які інші інформаційні мережі, які здатні впливати як на світогляд, політичні погляди так і на психологічне здоров'я людини і суспільства. [3]

Фізичне здоров'я є фундаментом загального здоров'я людини, та передбачає гарне самопочуття, бадьорість, наявність енергії, працездатність та відсутність патологічних симптомів.

Соціальне здоров'я будується на взаємовідносинах із соціумом та визначається тими моральними принципами, що є основою соціального життя людини в суспільстві.

З розвитком гуманітарної методології пов'язане виникнення поняття «психологічне здоров'я». Сам термін «психологічне здоров'я» неоднозначний. Він має широке тлумачення і включає в себе ряд чинників функціонування особистості, в тому числі підпорядковує собі психічне здоров'я особистості. Так, зокрема І. Дубровіна визначає психічне здоров'я як нормальне функціонування окремих психічних процесів, а психологічне здоров'я відносить до особистості в цілому, до прояву людського духу та вважає, що саме психологічне здоров'я робить особистість самодостатньою. Б.С. Братусь, аналізуючи тенденції сучасного суспільства, стверджує, що для все більшої кількості людей стає характерним діагноз «психічно здоровий, та особистісно хворий». Р. Ассаджолі описує психологічне здоров'я як баланс між різними аспектами особистості; С. Фрайберг - між потребами індивіда та суспільства; О. Хухлаєва, Г. Нікіфоров розуміють психологічне здоров'я як динамічну рівновагу між індивідом та середовищем тощо. Та здебільшого думка дослідників збігається у тому, що психологічне здоров'я пов'язане зі стійкістю до стресу, гармонією та духовністю.

Що стосується критеріїв здоров'я та здорової особистості, то можна говорити про двоформатну структуру - це структурно-процесуальне психічне здоров'я і психологічне здоров'я. Структурно-процесуальне психічне здоров'я стосується психічної діяльності, характеристик процесів та властивостей когнітивної й емоційно-вольової сфер. Психологічне здоров'я є втіленням соціального, емоційного та духовного благополуччя (як ресурсу та стану), оскільки є потенційною передумовою забезпечення життєвих потреб щодо активного способу життя, досягнення власних цілей, адекватної й оптимальної взаємодії із людьми. Психологічне здоров'я стосується його семантичних аспектів, властивостей «Я» та охоплює сутнісні властивості ціннісно - мотиваційної та ноогенної сфер людини.

Таке розуміння зумовлює необхідність розгляду структури та змісту психічного та психологічного здоров'я, їх критеріїв, умов його формування та збереження.

Досить продуктивною в цьому напрямку є концепція Б. Братуся, яка розкриває проблему нормального й аномального психічного розвитку та визначає психічне здоров'я, як складне утворення, що має три рівні відповідно до рівнів функціонування психічного апарату:

1) особистісно-смісловий рівень, або рівень особистісного здоров'я, який визначається якістю смислових відношень людини;

2) рівень індивідуально-психологічного здоров'я, оцінка якого залежить від здібностей людини здобувати адекватні засоби смислових прагнень;

3) рівень психофізіологічного здоров'я, який визначається особливостями внутрішньої мозкової, нейрофізіологічної організації актів психічної реальності. Кожен із цих рівнів має як свої критерії, так і особливі закономірності функціонування. [5].

Психофізіологічний рівень безпосередньо пов'язаний зі спадковими біологічними характеристиками, інші два - є власне психологічними рівнями, які залежать від соціальних умов, навчання та виховання.

У проблемі психологічного здоров'я питання про критерії оцінки останнього є ключовими. У часи нестабільності розвитку суспільства, важливим критерієм погіршення психологічного здоров'я є інформаційно-психологічні війни (ІПВ).

Відповідно, інформаційно-психологічну війну можна визначити як спосіб відстоювання особистих інтересів через збереження власних ресурсів чи здобуття додаткових, шляхом насильницького викривлення інформаційного простору з метою перерозподілу ролей, місця і функцій суб'єктів інформаційного простору для досягнення переваг у політичній, соціальній, економічній, культурній, релігійній та інших сферах. ІПВ здійснюється у вигляді спеціальних інформаційно-психологічних операцій із застосуванням інформаційної зброї. Складовою інформаційно-психологічної війни є інформаційно-психологічні операції.

Інформаційно-психологічні операції (ІПО) – сукупність узгоджених за метою, завданням, часом, об'єктами форм, методів і засобів інформаційно-психологічних впливів на структуру і процес прийняття рішень.

ІПО можуть бути спрямовані проти населення загалом чи окремих соціальних прошарків і груп; проти політичної, фінансово-економічної, наукової, культурної еліти; проти певних політичних чи військових лідерів; проти релігійних діячів; проти окремих осіб, відповідальних за прийняття тих чи інших суспільнозначимих рішень тощо. Відповідно особлива увага надається складанню соціально-психологічних портретів цільових аудиторій впливу та психологічних профілів окремих фізичних осіб – об'єктів потенційного нападу. Для цього активно використовуються дані соціологічних опитувань, статистичні дані, вивчається менталітет, визначаються пануючі стереотипи, традиції і забобони. По особах, які відповідальні за прийняття рішень, збираються біографічні дані та проводиться біографічний аналіз; дистанційно психовізуальними методами діагностики, завдяки знанням з психосоматики складаються психологічні портрети; вивчаються їхні схильності, уподобання і звички; визначаються модель поведінки і спосіб прийняття рішень; вивчаються оточення й особливості міжособистих стосунків, - за підсумком складається дос'є.

Слід відзначити також технології психотронні та технології психотропні через їх винятковість впливу, водночас зазначивши, що розробки в царині частотного кодування мозку, різноманітних пристроїв, хімічних і біологічних засобів, що здатні впливати на людину, призводячи до психічних, психофізіологічних чи психологічних порушень, нездатності до адекватних дій, що викликають сильний афект, фрустрацію, запаморочення, апатію, непоборний страх тощо, навіть у сукупності, все ж, аж ніяк не можуть порівнятися з можливостями засобів масової комунікації: мас-медіа, як різновиду формальної комунікації, агітаційно-пропагандистських засобів та різноманітних засобів неформальної комунікації, в першу чергу, чуток і пліток, анекдотів та приказок. Дієвість і ефективність засобів масової

комунікації перевищує всі вищезгадані разом. Масова свідомість завжди в очікуванні підказки [4, с. 42]., роль головного підкажчика ж перебирають на себе ЗМК.

На сьогодні суспільство та особистість за умов наростання пресингу глобальних інформаційних мереж стають предметом перетворень та маніпуляцій. Створюються принципово нові мас-медіа – “полімедіа”, які поєднують у собі різноманітні засоби масової комунікації в єдиний інформаційний ресурс, коли одна й та ж інформація у різному вигляді і за різних умов подається в онлайн-режимі в Інтернеті на веб-сайті та в анонсах на телеканалі, в короткому повідомленні на розважальному музикальному радіоканалі, у ТВ-новинах, у вигляді статті в газеті та в аналітиці спеціалізованого журналу, що загалом надає більшої можливості впливу на масову свідомість, її модифікації. На жаль, дійсність демонструє, що не існує незалежних мас-медіа та незаангажованих журналістів. Найпотужніші медіа-імперії за різних обставин об’єктивно вимушені займати ту чи іншу сторону. Несвідомо чи навмисно вони відстоюють чийсь інтереси. Важливою щодо нових способів впливу на масову аудиторію є тенденція, яка все ширше використовується на телебаченні та заповонило радіоефіри і визначається в жанрово-стилістичних перетвореннях – поєднання новинного і розважального жанрів. Таке новоутворення набуло назви інфотейнмент (від англ. infotainment, тобто information + entertainment = інформація + розваги). Особливістю інфотейнменту є те, що через поєднання різних жанрів подібні передачі набувають більшої привабливості для пересічного глядача, слухача, тим самим значно розширюють аудиторію. До того ж, таке поєднання сприяє зняттю критичності в оцінці інформаційного ряду споживачем інформації, внаслідок чого маніпулятивний вплив на аудиторію виявляється значно ефективнішим. Управління семіотикою і семантикою смислів і образів, активне застосування методів психолінгвістики, коли за спеціальним добором слів і словосполучень, фонетичних рядів, кольору і розміру різноманітних шрифтів формуються чи викриваються та спрямовано використовуються певні асоціації, а то й афективні сліди – повсякденна практика засобів масової інформації.

В житті ми маємо справу не стільки з реальними об’єктами, скільки з інформацією про них, формами, паттернами, процесами [2,с.23]. Проникаючи у нашу свідомість і володарюючи нею через особисте несвідоме, що уміщує його фундаментальне - колективне несвідоме, використовуючи нашу схильність до узагальнення, спираючись на нашу конформність, мас-медіа навіюють, прищеплюють та втілюють у масову свідомість певну псевдореальність. Інформаційно-психологічна війна вирішує питання задання певної віртуальної реальності, яка передує новій реальності, що приходить на зміну старій реальності. Створивши віртуальний вимір, засобам масової інформації залишається задати лише предметно-сміслові відповідності, що визначають результат осмислення масової свідомості. Мас-медіа створюють соціальну реальність, вони ж задають хронологію дійсності.

Все це робить ЗМІ незамінною зброєю в інформаційно-психологічних війнах.[2]

Українське суспільство – це суспільство стереотипів і тиражування, пануючої сугестивності іміджів, віртуальних образів і віртуалізованих символів, суспільство панування електронних ЗМІ і удосконалених друкованих мас-медіа, що є передумовою, основою і об'єктом маніпуляцій, а технологічні здобутки і наукові знання – знаряддям досягнення мети. Мас-медіа впроваджують в масову свідомість світоглядно орієнтовані оцінки явищ і фактів, диктують сприйняття реальності і, як генератор імпульсів, формують свій простір, нав'язуючи масовій свідомості єдине її «правильне» рішення. Досить згадати такі їх приклади, як «Холодна війна», «Буря в пустелі», «Аль-Каїда» тощо.

Сугестивність ЗМІ поза сумнівом. Гіпнотизуючий ефект традиційних мас-медіа та Інтернет-медіа підвищує гіпнабельність аудиторії, що сприяє уразливості індивідуальної та суспільної свідомості. Дискурси, що задаються мас-медіа, вистроюють процес мислення окремих індивідів, що виступають первинним елементом суспільної свідомості, в загальний. В свою чергу, дискурсивні послідовності думок окремих індивідів в площині обмежень з відповідності і несуперечливості загальноіснуючим виступають у формі соціально-організованого мислення, формуючи масову людину чи людину натовпу. Гіпнабельність аудиторії та сугестивність ЗМІ - саме вони використовуються в ППВ. У масовій свідомості спостерігається ефект синестезії (посилення однієї домінанти за рахунок інших), перетворюючи біоенергетичний потенціал колективного свідомого і несвідомого у необхідний для атакуючої сторони спосіб мислення та дію.

Ні для кого не секрет, що Україна стала ареною зіткнення культур і боротьби за домінування над її територією та виступає у ролі “буферної зони”. Таке положення призводить до руйнування психічного здоров'я, буття української нації, титульного етносу і повної підпорядкованості національної свідомості примхам долі в протистоянні колишніх супротивників “холодної війни”. За таких умов особливого значення набувають мова та відродження національно-культурних цінностей. Саме мова стає на сьогодні одним із каменів спотикання, коли проросійськими силами в Україні штучно роздмухується мовне протистояння Сходу і Заходу, спекулюється ідея набуття російською мовою статусу другої державної. Причина зрозуміла – Росія боїться втрати можливостей ментально-мовного впливу на Україну, так як саме мова задає семантичну інтерпретацію та концептуальне визначення почутого (побаченого), формує основи верифікації. Відповідно існує потреба врахування цих особливостей. Проблема етнонаціональної безпеки щодо виникнення етнонаціональних конфліктів безпосередньо пов'язана, як вже відзначалось, з позицією політичної еліти та загальнодержавною політикою в сфері інформації

Інформаційні продукти та послуги не можуть бути замкнуті у межах кордонів однієї держави. Геополітична конкуренція в умовах інформаційного

суспільства обумовлює необхідність перегляду пріоритетів і акцентів організації системи національної безпеки, нового погляду й найприскіпливішої уваги до проблем інформаційно-психологічної війни, розуміння форм і методів інформаційно-психологічного впливу

Відповідно, перш за все, необхідна ініціалізація державного замовлення на дослідження в галузі ведення інформаційно-психологічної війни.

Наступний крок – з'ясування й упорядкування уявлень про існуючий стан речей та вироблення нових, відповідних до сучасних, потреб, підходів. Визначальним тут є не тільки світовий передовий досвід, а й урахування соціокультурних норм, традицій і умовностей, існуючих ідейно-моральних настанов, де своє особливе місце відводиться індивідуальній та масовій самоідентифікації, менталітету, релігійним обмеженням тощо, закріплення їх законодавчими нормами.

Потребують створення спеціальні підрозділи з проблем інформаційно-психологічної війни, що стоятимуть на захисті державних інтересів, психологічного захисту національної еліти і населення країни. Основним їхнім завданням буде виявлення і кваліфікація інформаційно-психологічних впливів, визначення ступеню загроз, створення системи упередження й застосування протидій спеціальним інформаційним операціям проти держави, суспільства, певних соціальних груп чи особистостей, розробки механізмів ліквідації наслідків та відновлення на випадок уражень під час інформаційно-психологічних атак. А також, створення відповідних структурних підрозділів в Міністерстві Освіти і науки, молоді і спорту України, спецслужбах і формування певних знань з інформаційної безпеки на всіх рівнях у державних органах управління, місцевих структурах влади, серед фахівців правоохоронних органів. Структура інформаційної безпеки повинна відповідати таким сучасним викликам, як тероризм та політичний екстремізм, стояти на захисті індивідуума, суспільства, держави.

І, нарешті, визнання принципово іншого дискурсивного конституювання інформаційно-психологічної війни політичною елітою та на загальнодержавному рівні, створення відповідної структури дозволить активно відстоювати свої національні інтереси в регіоні та у світі в цілому.

Чи можливо визначити і описати в досить простих поняттях, як людина може захищатися від психологічних маніпуляцій, різноманітних способів і засобів інформаційно-психологічного впливу, що обрушуються на неї в сучасних умовах?

В загальному вигляді збереження психологічного здоров'я особистості в контексті інформаційно-психологічної війни доцільно розглядати як стан захищеності психіки від дії різноманітних інформаційних чинників, що перешкоджають або ускладнюють формування та функціонування адекватної інформаційно-орієнтовної основи соціальної поведінки людини і в цілому життєдіяльності в сучасному суспільстві. Тобто, такий стан, який дає можливість повноцінно розвиватися, своєчасно адаптуватися до мінливих

соціальних умов і організувати свою поведінку (життєдіяльність), що дозволяє задовольняти основні потреби в суспільстві в соціально прийнятних формах з урахуванням інтересів і діяльності інших людей і діючих соціальних інститутів.

В якості основного механізму забезпечення психологічної захищеності виступає психологічний захист - це спеціальна регулятивна система стабілізації особистості, спрямована на усунення або зведення до мінімуму почуття тривоги, пов'язаного з усвідомленням конфлікту. У відповідності з таким підходом в якості основної її функції розглядається "огорожа" сфери свідомості від негативних, травмуючих особистість переживань.

Слід зазначити, що вихідними базовими захисними установками є: втеча, витіснення, блокування, маніпулювання, маскування, ігнорування.

В мас-комунікаційних ситуаціях - відключення від певних каналів засобів масової інформації, від перегляду конкретних теле - радіопрограм, відмова від читання деяких газет, статей, рубрик тощо.[1]

Література:

1. Грачев Г.В. Информационно-психологическая безопасность личности: состояние и возможности психологической защиты/ Г.В.Грачев.- М.: Изд-во РАГС, 1998 - 125 с.
2. Данченко О., Романенко Ю. Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення): Монографія./О.Данченко,Ю.Романенко, – К.: Либідь, 2001. – 334 с.
3. Історія інформаційно-психологічного протистояння : підруч. /Я.М.Жарков, Л.Ф.Компанцева, В.В.Остроухов В.М.Петрик,М.М.Присяжнюк, Є.Д.Скулиш; за заг. ред. д.ю.н., проф., засл. юриста України Є.Д.Скулиша. – К. : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012. – 212 с.
4. Почепцов Г.Г. Информация и дезинформация./ Г.Г.Почепцов – К.: Ника-Центр, Эльга, 2001. – 256с.
5. <http://www.social-science.com.ua/article/489>